

Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW) KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

Dat of die

Cornips, L.

published in

Limburgsch Dagblad
2013

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in KNAW Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Cornips, L. (2013). Dat of die. *Limburgsch Dagblad*.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the KNAW public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the KNAW public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

pure@knaw.nl

Leonie Cornips (1960, Heerlen), bijzonder hoogleraar Taalcultuur in Limburg aan de Universiteit Maastricht, doet onderzoek naar de relatie tussen de gesproken talen en dialecten in Limburg en de identiteit die eraan ontleend wordt. Hier doet ze tweewekelijks persoonlijk verslag van haar zoektocht.

Dat of die

Elke week ontvang ik wel een of meerdere keren een *Veldgewas* in mijn e-mailbox. *Veldgewas*, onder redactie van Wim Kuipers en Har Sniekers, heeft als doel de poëzie in het Limburgs te bevorderen. In *Veldgewas* Wo90 schrijft Kuipers iets heel interessants over het woordje *dat*. Hij citeert uit een L1 nieuwsbericht: „A67 dicht na ongeval bij Geldrop, Alderkienjer: De ANWB verwacht dat het weggedeelte voorlopig nog dicht blijft. Er ligt olie op het wegdek en dat moet eerst verwijderd worden.” Wim:

„Ik liet die zin lezen: niemand vond het erg dat daar staat dat *het wegdek* verwijderd moest worden. Kan toch niet! Dat snap je wel!” Wim signaleert hier variatie en wellicht wel veranderingen in het Nederlands. Vaak maken we ons druk over veranderingen die bij iedereen bekend zijn zoals ‘*Hun hebben dat gedaan*’ of over variatie die al eeuwen aanwezig is tussen ‘hij is groter *als mij*’ en ‘hij is groter *dan ik*’. Maar in het Nederlands is waarnaar *dat* en *die* verwijzen altijd een bron van variatie en verandering en blijft vaak onopgemerkt. Wim noemt het gebruik van *dat* spelling maar wat hij opmerkt heeft niets met spelling (of met poëzie) maar alles met zinsbouw te maken. Wat een lezer doet bij het zinnetje over het ongeval is nagaan naar welk zelfstandig naamwoord het voornaamwoord *dat* verwijst. De lezer probeert dus - in taalkundige termen - te achterhalen wat het antecedent van *dat* zou kunnen zijn? Wat moet er dus nu precies verwijderd worden op die A67? Omdat *dat* een onzijdig voornaamwoord is, verwacht de lezer zoals Wim Kuipers dat *dat* terugverwijst naar een onzijdig zelfstandig naamwoord ofwel een *het*-woord. Dat is hoe we het op school geleerd hebben. In de gewraakte zin van Wim staan twee *het*-woorden waarnaar *dat* volgens deze logica kan terugverwijzen: *het weggedeelte* of *het wegdek*. Wim kiest voor *het wegdek* en merkt terecht op dat het niet zo kan zijn dat ‘het wegdek’ verwijderd zou moeten worden. Maar wat dan wel? In het Nederlands zijn zelfstandige naamwoorden verschillend te groeperen. Een

indeling in *de*- en *het*-woorden komt overeen met vormelijke kenmerken in taal. Maar daarnaast laten woorden zich ook indelen naar betekenis. Woorden kunnen aan iets telbaars refereren zoals *boek*, *tafel*, *boom* en *appel* en aan iets niet-telbaars zoals *olie*, *melk*, *zand*, *rommel* en *katoen*. Die twee typen woorden zijn makkelijk uit elkaar te houden want niet-telbare woorden zijn niet te combineren met het onbepaalde lidwoord *een* en, juist ja, niet met telwoorden. Dus *een zand* of *twee zand(en)* is niet mogelijk maar wel *een boek* of *drie boeken*. Kinderen leren dit onderscheid al heel erg vroeg en eerder dan het onderscheid in *de*- en *het*-woorden. Nu blijkt dat het voornaamwoord *dat* in spreektaal niet exclusief terug hoeft te verwijzen naar *het*-woorden zoals *het wegdek*. Dit kunnen ook niet-telbare woorden zijn ongeacht of zij *het*- of *de*-woorden zijn. De betekenis wint het hier dus van vormelijke eigenschappen.

En dat is precies

zinn aan de hand is. *Dat* verwijst hier naar het niet-telbare woord *olie* ook al is *olie* een *de*-woord (de olie). Voorbeelden van spreektaalzinnen waarin het voornaamwoord *het* net als *dat* naar niet-telbare *de*-woorden verwijst, zijn: „Ik vind *puree* van echte aardappelen altijd lekkerder want *het* is wat steviger” (de puree) en „(He)t zit toch ook bij *olijfolie* wel een beetje in hoe ‘t geconserveerd wordt” (de olijfolie). In 65 procent van de gevallen (onderzocht op basis van 500.000 woorden gesproken Nederlands) speelt betekenis en niet de vormelijke kenmerken een doorslaggevende rol bij het verwijzen van een voornaamwoord *dat* en *het*. Het Nederlands is hierin niet uniek want het is ook signaleerd voor het Duits en regionale Engels. Deze variatie in het Nederlands is een mooi voorbeeld van hoe we met z’n allen volgens (onbewuste) regels spreken die we niet op school geleerd krijgen. Is dit verschijnsel ook in de dialecten te vinden? Heeft u voorbeelden voor me?

Jenny Audring (2009) Reinventing Pronoun Gender. Utrecht: LOT Dissertation Series. Voor Veldgewas: veldgewas@home.nl